Profesjonsetisk workshop NHH, Bergen 20. -21. juni 2005

Kan korrupsjon lønne seg? Noen filosofiske og etiske refleksjoner om korrupsjon.

- Utgangspunkt i forelesning om korrupsjon og etikk på kurset "Bedriften, samfunnsansvar, organisasjon og miljø"

- Bakgrunn: Program for anvendt etikk NTNU, bygge etikkompetanse på alle NTNUs fagområder

- Introduksjon om fenomenet korrupsjon – differensierter handlingstyper
  - *direkte bestikkelser* – tilbud om gaver/ tjenester, betale noen for tjenester
  - *lobbyvirksomhet* – argumentere for sitt syn? (eks. EU-søknad)
  - *relasjonsbygging* – pleie bransjerelasjoner
  - *smøring*

Eks.: Tines tilbud til ICA Midt-Norge om 3-dagers tur til London for å se på Rosenborg & Arsenal i Champions League. (Tine er sponsor for Rosenborg).

Spørsmål: Dette var en tur uten faglig opplegg – ville det vært OK dersom faglig opplegg var inkludert?

Tine, sml. Vinmonopolet: bør korrupsjon betraktes som samme fenomen uavhengig av bransje?

Hva står på spill? Sett fra ulike perspektiv/ aktører i samfunnet.

- Sentralt spørsmål før vi kommer til lønnsomheten:

Er det mulig å skille mellom ulike typer av korrupsjon, og identifisere noen som mer "lønnsom" enn andre?

- Ad lønnsomhet, i hvilken forstand, og for hvem?
  - at fortjenesten kan være akseptabel, dvs i moralsk forstand? Forsvare som legitimt fordi det kunne vært legalisert, og nødvendig for enkeltindivider? (legitim vs. legal; moralsk vs. materielt/ økonomisk).

Eks.: uregistrerte skolepenger, leger i u-land som krever gaver, penger i passet: en pris som kunne vært legalisert, og i neste omgang legitim?

- lønnsomt å opprettholde regimet?
- lønnsomt for underbetalte lønnsarbeidere?
- lønnsomt for samfunnet?
- lønnsomt for bedrifter/ arbeidstakere?
- lønnsomt for næringslivet som bransje?

- Sentrale stikkord: særinteresser og fellesgoder
  - Eks.: Bestikkelser fra firma som skal utføre jobb som angår fellesgoder
  - Eks.: Bestikkelser som fremmer egeninteresser for noen på bekostning av felles velferd

- Viktig spørsmål for etisk refleksjon:
  - Hvem korrumperer?
  - Hvorfor er det problematisk/ evt. ikke lønnsomt?

Hva er korrupsjon - typer

- økonomisk kriminalitet, for vinnings skyld
- mellom bedrifter og statlige institusjoner
- mellom bedrifter
- manipulasjon med milliardbeløp fra ”svarte kasser”
- makthavere i u-land som stjeler folkets penger, hjelp av velvillige utenlandske banker
- smøring i u-land (av dårlig betalte funksjonærer) – underbetalte funksjonærer, riktig med ”innkrevingsrett”?
- ”grand corruption” i forbindelse med anbudsrunder
- penger i passet for å komme til et land, gaver til leger for å få dem til å operere, tilleggsbeløp for å komme inn på skoler
- mellom bedrifter: bestikke ansatt for å
  - bli inkludert i anbud,
  - sikre sensitiv informasjon,
  - oppnå kontrakt
- lobbyvirksomhet
- midler som ikke blir oppgitt til politisk parti
- påvirkning som fører til personlige fordeler, men mindre gunstige beslutninger

Hva er korrupsjon – eksempler

- Frankrike, Elf (jfr Eva Joly) – bestikkelse av statsledere for å oppnå kontrakter og konsesjoner

- Storbritannia, forsvarsdepartementet – bestikkelser i forbindelse med salg av våpen (via mellommenn)

- Amerikanske selskaper – kontrakter i Irak fordi de har betalt penger til Bush' valgkampkampanje

- Norge, Statoil – Iransaken. Betalte 5% til iransk selskap kontrollert av iransk person med innflytelse, i forbindelse med operatørselskap

- Veidekke – amerikansk etterforskning, tildelt kontrakt av energiminister, uten bruk av anbudsrunder

- Unicef – norsk avdelingsleder mottok bestikkelser for kontraktstildeling i fobindelse med innkjøp av utstyr til vannprosjekter

- Ad hvem korrumperer?

  - politikere (lobbyvirksomhet)
  - statsledere
  - makthavere
  - underbetalte funksjonærer i u-land
  - leger (i hva slags system?)
  - skoler (privat/ offentlig?)
  - bedriftsledere (korrupsjon mellom bedrifter)

Spørsmål: Mer eller mindre korrupsjon om sterk statlig styring eller om sterk privatisering av offentlige tjenester?

Konsekvenser av korrupsjon: kan aldri ”lønne seg” materielt

- Ødelegger samfunnet/ politisk system/ markedet/ fri konkurranse
- Rik elite og reduksjon av midler til mat, medisiner, skoler, veier
- Farlig fordi ofte usynlig – verre enn synlige forbrytelser?
- Ødelegger godt rykte, fellesverdier på spill
- Internasjonalt omdømme (for land) svekkes
- Forvridd konkurranse – de korrupte velges framfor de beste
- Setter ytringsfriheten på spill (eks lobbyvirksomhet)
- Tillit til statlige institusjoner og demokratiet svekkes
- Markedsmekanismer basert på korrupsjon i stedet for pris og kvalitet svekker velferd
- Svekket konkurranse medfører høyere priser
  Eks: bygging av motorvei
  - smørebeløp fra anbudskonkurrenter
  - bestikkelser betalt av kontraktsvinner

  (politikere og byråkrater ulovlig beriket)
  - kostnader for samfunnet: firmaet vant pga korrupsjon, ikke pris og kvalitet, kvalitetsslurv for å tjene inn bestikkelser, medfører behov for reparasjon
- Korrupte politikere prioriterer store byggeprosjekter framfor helse og utdanning

Etiske betraktninger

- fellestrekk?
- hvorfor problematisk?

For samfunnet

- styrket markedsmakt for bedrifter og reduserte kvalitetskrav
- offentlig korrupsjon på høyt nivå
- undergraver tilliten i samfunnet (politisk system/ markedet)
- kvaliteten i offentlige tjenester svekkes
- usynlige ofre
- ”klasseskille” mellom regulære forbrytere (utenfor, marginale) og de som anser seg hevet over loven
- felles velferd truet pga svekket tillit til maktapparatet
- strategisk/ instrumentell handlingstype framfor kommunikativt rasjonell
- mindre autonomi åpner for mindre rasjonelle valg

For bedrifter og arbeidstakere

- ansattes sikkerhet truet når bedriften opererer i korrupte land
- når info om hvordan konkurrentene opptrer er skjult er det vanskelig å velge forretningsstrategi
- risiko - etterforskning, rykte, straff
- svekking av samfunnsansvar slår negativt tilbake på bedriftene selv

Hvordan redusere negativ lønnsomhet pga korrupsjon?

Generelt: straff eller opplysning?

- straff nødvendig (personlig risk)
- moralske retningslinjer nok for noen – ikke for alle!
- regler vs skjønn?

Næringslivet selv:

- større selvjustis i næringslivet
- innføre klare regler / instrukser
- firmaverdier som fordømmer kriminelle handlinger
- moralsk ansvar for hvordan verden utvikler seg
- utvikle kultur for å reagere på uetisk oppførsel
- styrke tilliten til fellesverdier og godt internasjonalt rykte
- endre kultur framfor kun å kvitte seg med syndebukker
- bedriftenes samfunnsansvar tuftet på åpen vs lukket (skjult, instrumentell) rasjonalitet?

Hva kan og bør gjøres – jus og moral, straff eller holdningsarbeid?

Myndighetene – nasjonalt og internasjonalt:

- mer effektiv etterforskning
- samarbeid med bransjene (skjult for politiet)
- holdningsarbeid
- mer utdanning i etikk, økt forståelse for begrunnelser (handle riktig pga redd for straf, sml fordi man forstår hvorfor regelen er rett → mer autonom
- gjøre bestikkelser også i utlandet ulovlig (jfr Storbritannia – først i 2001)
- lovkraftige konvensjoner for internasjonal handel (OECD – 34 land, Europarådet, FN – 43 land)
- Springende punkt: boikotte korrupte regimer, eller alliere seg med progressive motkrefter (og dermed støtte positiv utvikling)